

Wojciech Welskop
Katedra Nauk Społecznych
Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi

Socjalizacja odwrotna a dewaluacja autorytetu tradycjonalistycznego

Abstrakt

Proces socjalizacji odgrywa ważną rolę w kształtowaniu tożsamości każdej jednostki społecznej. Socjalizacja jest procesem uczenia się, podczas którego człowiek poznaje wartości, nabywa wiedzę i umiejętności społeczne, celem dostosowania się do norm i ról obecnych w danej grupie kulturowo-społecznej. Nadawcą reguł, niezbędnych do sprawnego funkcjonowania w życiu społecznym, jest zazwyczaj osoba będąca autorytetem, posiadająca wiedzę i doświadczenie, które są wyznacznikiem wartości i norm kształtujących młodą jednostkę. Rozwój technologii, kultura konsumpcyjna i szeroko pojęta globalizacja sprawiają jednak, że nie zawsze osoba doświadczona stanowi źródło wiedzy w procesie socjalizacji - wówczas mamy do czynienia z socjalizacją odwrotną. Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie czy proces socjalizacji odwrotnej, w którym młodsze pokolenie jest nadawcą wartości i reguł niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie, wpływa na dewaluację autorytetu tradycjonalistycznego.

Słowa kluczowe: socjalizacja; socjalizacja odwrotna; autorytet; autorytet tradycjonalistyczny; dewaluacja.

Abstract

The process of socialization plays an important role in shaping the identity of each social individual. Socialization is a learning process in which a person learns the values, acquire knowledge and social skills in order to adapt to the norms and roles existing in a given cultural and social group. The sender of the rules essential for smooth functioning of the society, is usually a person who is an authority with knowledge and experience which are a measure of values and norms that shape a young person. However, the development of technology, consumer culture and globalization makes widely understood that not always the experienced person is a source of knowledge in the process of socialization - then we are dealing with reverse socialization. This article attempts to answer the question whether the reverse socialization process, in which the younger generation is the originator of values and rules necessary for the functioning of society affects the devaluation of the authority of the traditionalist.

Key words: socialization; reverse socialization; authority; traditional authority; devaluation.

Wprowadzenie

Socjalizacja sprawia, że człowiek staje się funkcjonalnym elementem całego społeczeństwa oraz poszczególnych grup społecznych. W procesie socjalizacji oddziaływania w skali mikro-, mezo- oraz makrospołecznej przygotowują jednostkę do pełnienia określonych ról społecznych i społeczno-kulturowych, a także wdrażają ją w kulturę społeczeństwa i subkulturę środowiska. Proces socjalizacji, czyli uczenia się i przystosowywania do określonych grup społecznych rozpoczyna się z chwilą narodzin człowieka i trwa całe jego życie. Nieustannie uczymy się jak stać się człon-

kiem świata społecznego. Człowiek w ciągu całego swojego życia poznaje i odkrywa nowe wartości i normy kulturowe, które odrzuca lub przystosowuje się do nich. Internalizacja kultury jest nieodłącznym procesem w socjalizacji. Główną rolę w trakcie stopniowego przyswajania przez jednostkę i przyjmowania za własne poglądów i wartości narzucanych z zewnątrz, we wczesnym okresie życia każdego człowieka, odgrywają grupy pierwotne (np.: rodzice, nauczyciele). To grupy pierwotne, z racji swojego „doświadczenia” w funkcjonowaniu w społeczeństwie, mogą przekazać jednostce wartości, którymi sami się kierują i uważają za słuszne. Starsze pokolenie jest wówczas „agendą socjalizacji”, reguły i wzory postępowania opierają się na tradycji, która jest wyznacznikiem kanonów kulturowych obowiązujących w danej grupie społecznej. Osoby przekazujące wartości w ramach socjalizacji pierwotnej są również zazwyczaj jedynym źródłem wiedzy i stają się swoistą „wyrocznią”, autorytetem.

W związku z tym, że socjalizacja nie kończy się w obszarze grup pierwotnych, trwa przez całe życie, może nastąpić sytuacja, w której starsze pokolenie, będące dla danej jednostki źródłem wiedzy, na pewnym etapie życia przestanie nim być. Postępujące we współczesnym świecie globalizacja i kultura konsumpcyjna sprawiają, że w ramach socjalizacji nadawcą w procesie transmisji reguł funkcjonowania w społeczeństwie może stać się młodsze pokolenie. Role zostają wówczas odwrócone. Starsze pokolenie staje się odbiorcą wartości i norm.

Czy zatem proces socjalizacji odwrotnej może wpływać na autorytet osób, które powszechnie są uważane jako posiadające wiedzę, nauczające, tłumaczące? Czy w związku z tym, że starsze pokolenie w niektórych sytuacjach wykazuje się swoją niewiedzą bądź ignorancją, odnośnie pojawiających się w otaczającej nas rzeczywistości społecznej „nowości”, może nastąpić dewaluacja tradycjonalistycznego autorytetu? Głównym celem niniejszego artykułu będzie próba odpowiedzi na powyższe pytania ze szczególnym uwzględnieniem czynników oddziałujących na autorytet tradycjonalistyczny i jego znaczenie w socjalizacji odwrotnej.

Pojęcie socjalizacji

Według *Słownika pedagogicznego* socjalizacja to „(...) ogół działań ze strony społeczeństwa, zwłaszcza rodziny, szkoły i środowiska społecznego, zmierzających do uczynienia z jednostki istoty społecznej, tj. umożliwienia jej zdobycia takich kwalifikacji, takich systemów wartości i Termin „socjalizacja” pojawił się w naukach społecznych pod koniec XIX wieku. Frank Goodnow Giddings w 1897 roku socjalizację określił jako „(...) rozwój społecznej natury lub charakteru – tj. społecznego stanu psychiki – u osób, które znajdują się we wzajemnych związkach”¹. Dla Emila Durkheima proces

¹ S. Kowalik, *Szkic o koncepcjach socjalizacji* [w:] J. Brzeziński; L.(.) Witkowski. *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1994, s. 277.

socjalizacji polega na wprowadzaniu nowych pokoleń jednostek w obszary życia społecznego. Zdaniem autora istota ludzka jest zdeterminowana przez społeczeństwo od chwili narodzin, a wszystko to, co dzieje się z nią w ciągu całego życia, zależy od jej poziomu asymilacji społeczno-kulturowej². Komplementarność jednostki i społeczeństwa jest niezaprzeczalna. To poszczególni ludzie tworzą społeczeństwo i bez nich w ogóle nie można byłoby mówić o jakiegokolwiek społeczeństwie. Człowiek jednak, zdaniem Durkheima, który zostałby całkowicie pozbawiony kontaktu z innymi ludźmi (od początku swojego życia), nie poznałby kultury intelektualnej i moralnej, nie byłby człowiekiem. To, co „uczłowiecza” daną jednostkę, to socjalizacja.

Zdaniem Jana Szczepańskiego socjalizacja to „(...) część całkowitego wpływu środowiska, która wprowadza jednostkę do udziału w życiu społecznym, uczy ją zachowania według przyjętych wzorów, uczy ją zrozumienia kultury, czyni ją zdolną do utrzymywania się i wykonywania określonych ról społecznych”³. Szczepański ujmując socjalizację jako proces „wrastania” w kulturę i przyjmowania przez jednostkę wzorów kulturowych wpływających na sposób jej zachowania. Każda jednostka rodząc się, naturalnie wchodzi w skład pewnej grupy społecznej, w której obowiązują określone normy i wartości kulturowo-społeczne. Zastana kultura staje się dla młodego człowieka kryterium wyznawanego światopoglądu, a „pełnoprawni” członkowie danej grupy czuwają nad przestrzeganiem określonych reguł w obrębie obowiązującej kultury. Wówczas zaczyna kształtować się osobowość dziecka, które potrafi przystosować się do życia w danej zbiorowości – młody człowiek nabywa określoną wiedzę i umiejętności, umożliwiające mu wykorzystanie kompetencji w kontaktach i interakcjach z innymi ludźmi.

Piotr Sztompka socjalizację charakteryzuje jako „(...) procesy, za pośrednictwem których jednostka staje się pełnowartościowym członkiem zbiorowości społecznych”⁴. Sztompka wyróżnia trzy poziomy, na których dokonuje się swoiste uspołecznienie. Na pierwszym poziomie, który jest najbardziej ogólny, jednostka nabywa te kompetencje i umiejętności, które są niezbędne, by aktywnie koegzystować wśród innych – autor nazywa ten poziom minimum kulturowym, które są wymagane od każdego człowieka. Niższy poziom socjalizacji charakteryzuje się wejściem do konkretnej kultury, zaznajomieniem się z ideami i wartościami w niej obowiązującymi oraz ich asymilacją. Na najniższym poziomie socjalizacji jednostka opanowuje konkretne role społeczne, w ramach których chce funkcjonować w społeczeństwie (role rodzinne, zawodowe, itp.), czyli nabywa konkretne umiejętności i kompetencje, by stać się „pełnoprawnym” członkiem danej grupy⁵. Osiągnięcie optymalnego poziomu uspołecznienia, czyli przygotowania do życia w społeczeństwie w każdym jego obszarze, jest efektem socjalizacji.

Antonina Kłoskowska również zauważa, że „(...) w procesie socjalizacji dokonuje się w obrębie danych grup społecznych przekazywanie i przyjmowanie ustalonych sposobów zachowania, norm, modeli oraz pewnego zasobu wiedzy

2 É. Durkheim, *Zasady metody socjologicznej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1968, s. 30.

3 J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970, s. 57.

4 P. Sztompka, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012, s. 450–451.

5 Ibidem, s. 451.

odnoszącej się do otaczającej nas rzeczywistości”⁶. Socjalizacja, na co zwraca uwagę Klaus Tillman, zawsze również odnosi się do określonego obszaru rzeczywistości społecznej⁷.

Socjalizacja jest niekończącym się procesem, trwającym przez całe życie, w ramach którego uczenie się wszystkich kompetencji i umiejętności społecznych opiera się na trzech mechanizmach:

- wzmocnienia – zachowania pożądane zostają nagrodzone i kojarzą się tym samym z przyjemnością, zachowania niepożądane natomiast są karane i kojarzą się z przykrością;
- naśladowania – obserwując ludzi wokół nas zaczynamy zachowywać się podobnie;
- przekazu symbolicznego – jednostka podczas interakcji z innymi osobami nabywa wiedzę na temat wartości, sposobów zachowania się, itp.⁸

Proces socjalizacji jest wynikiem nie tylko wpływów, które są zamierzone, ale jest również rezultatem oddziaływań niezamierzonych. Oprócz tzw. „agend socjalizacji”, celem których jest między innymi wychowanie (między innymi rodziny, szkoły, Kościoła), na jednostkę wpływają także inne grupy oraz otaczająca rzeczywistość społeczna, z którymi człowiek ma kontakt w trakcie swojego życia. Nie bez znaczenia dla jednostki w kontekście socjalizacji są grupy rówieśnicze, organizacje, do których należy, miejsca w których przebywa, pracuje oraz kultura konsumpcyjna, w której uczestniczy⁹. Wszystkie treści, które człowiek przyswaja sobie w procesie socjalizacji, zawarte są w obszarze danej kultury. To wzory, normy, wartości czy symbole charakterystyczne dla określonej społeczności stają się wyznacznikiem treści przyswajanych przez jednostkę. Istotne w socjalizacji są także zajmowane przez człowieka w danym czasie pozycje społeczne, ponieważ to one wyznaczają potrzeby adaptowania konkretnych treści kulturowych.

Wyselekcjonowane elementy kultury ulegają internalizacji, czyli zostają przyswojone przez jednostkę i przekształcają się w indywidualne przekonania i poglądy. Sztompka wymienia trzy wizje internalizacji kultury¹⁰:

- w obszarze kierunku behawiorystycznego;
- w teorii psychoanalitycznej;
- w ramach teorii symbolicznego interakcjonizmu.

Z punktu widzenia moich rozważań istotny jest symboliczny interakcjonizm, ponieważ najbardziej podkreśla rolę czynników społecznych, dlatego też analizując proces socjalizacji będę poruszał się w obszarze tej teorii, zwracając tym samym uwagę na znaczenie kontaktów i interakcji z innymi ludźmi w procesie uspołecznienia. Twórcy symbolicznego interakcjonizmu – amerykańscy socjologowie Charles Horton Cooley i George Herbert Mead podkreślają bowiem, że człowiek w momencie urodzenia jest tylko organizmem biologicznym, a „(...) wszystko, co czyni człowieka człowiekiem, wywodzi się ze społeczeństwa (...) jest efektem zbiorowej, stadnej formy bytowania gatunku ludzkiego”¹¹. W ramach socjalizacji, zdaniem autorów, kształtuje się tzw. jaźń (*self*).

6 A. Kłoskowska, *Społeczne ramy kultury: monografia socjologiczna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972, s. 263.

7 K.J. Tillmann, *Teorie socjalizacji*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1996, s. 6.

8 B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 138.

9 Ibidem, s. 137.

10 P. Sztompka, op.cit, s. 453–455.

11 Ibidem, s. 455–456.

Jedną jej sferą jest jaźń autonomiczna, określaną jako „ja” („I”), czyli spontaniczne, własne, indywidualne zdolności i umiejętności. Drugą to jaźń refleksyjna, określaną zaimkiem zwrotnym „mnie” („me”), czyli tzw. „refleks”, odbicie społeczeństwa, w którym żyjemy. Są to wiedza, normy i wartości, które przyswoiliśmy od otaczającego nas społeczeństwa i uznajemy jako swoje. Ukształtowanie w wyniku długotrwałego procesu kontaktów i interakcji z innymi ludźmi sfery jaźni refleksyjnej, traktowane jest jako efekt socjalizacji¹².

Przyglądając się definicjom pojęcia „socjalizacja” w literaturze przedmiotu można zauważyć, że badacze zwracają uwagę na podobne elementy. Kluczowe jest nabywanie przez jednostkę wiedzy i umiejętności, które leżą u podstaw interakcji społecznych oraz kompetencji, by móc się nimi skutecznie posługiwać. Podkreślany przez autorów jest także fakt, iż kultura, w obszarze której funkcjonuje dana jednostka, jest wyznacznikiem norm i wartości, których człowiek uczy się w procesie uspołeczniania.

Socjalizacja odwrotna

Analizując proces socjalizacji, socjologowie wyróżniają różne jej odmiany. Oprócz socjalizacji pierwotnej i wtórnej¹³, wskazują także socjalizację polityczną, kontrsocjalizację¹⁴, socjalizację antycypującą oraz socjalizację odwrotną¹⁵.

Szczególnym dla moich rozważań rodzajem socjalizacji jest socjalizacja odwrotna. Ten typ uspołeczniania przebiega w odwrotnym kierunku niż socjalizacja, o której wspominałem wcześniej. Zasadniczo wpływ socjalizacyjny wywierają starsze jednostki w stosunku do młodszych – rodzice socjalizują dzieci, nauczyciele uczniów, itd. W ramach socjalizacji odwrotnej, jak sama nazwa wskazuje, proces ten odbywa się w odwrotnym kierunku – młodszy członek społeczeństwa uczy starsze jednostki. Zmiany społeczne i kulturowe, które dokonują się w procesie globalizacji, postępują bardzo szybko. Młode pokolenie w związku ze swoją naturalną chłonnością i otwartością na „nowość”, może znacznie szybciej posiadać nowe wartości, wdrożyć się do nowych obyczajów, stylów życia niż starsze pokolenie. Kolejnym czynnikiem wpływającym na zaawansowanie procesu socjalizacji odwrotnej jest obecność we współczesnej rzeczywistości społecznej środków masowego przekazu. Media, które przekazują nowe treści kulturowe, docierają do młodych ludzi często z pominięciem, a czasem wbrew rodzicom czy nauczycielom. Młodsze pokolenie ma wówczas możliwość, by paradoksalnie socjalizować starsze pokolenie (dziecko może na przykład nauczyć rodziców obsługi komputera, uczniowie mogą zaprosić nauczyciela na koncert muzyki techno, itp.)¹⁶.

Socjalizacja odwrotna odnosi się zazwyczaj do sposobu, w jaki młodzi ludzie wpływają i zmieniają poglądy i zachowania starszych. Proces ten występuje najczęściej, gdy młode pokolenie nabywa nową wiedzę, umiejętności, zachowania, przyjmuje nowe poglądy, których starsze pokolenie w swoim procesie socjalizacji nie posiadało – starsze osoby są na przykład bardziej otwarte na wpływy młodzieży w obszarach, w których młode osoby postrzegane są jako te, które

12 P. Sztompka, op.cit., s. 456–457.

13 por. B. Szacka, op.cit., s. 152–155.

14 Kontrsocjalizacja to szczególna odmiana socjalizacji polegająca na wdrożeniu do ról dewiacyjnych.

15 P. Sztompka, op.cit., s. 458–460.

16 Ibidem, s. 460–461.

posiadają specjalistyczną wiedzę (np.: style odzieży, nowe samochody, itp.)¹⁷. Zgodnie z tą ideą młode pokolenie może stanowić tzw. „agendę socjalizacji” będącą źródłem nowej wiedzy i norm.

Warunki społeczne i kulturowe, które mogą prowadzić do odwrócenia socjalizacji, opisuje już w latach 70-tych XX wieku amerykańska antropolog Margaret Mead. Zdaniem autorki wraz z rozwojem nowej ery, gdy ludzie mają do czynienia z czymś nowym, nieznanym, znacznie zmieniającym obecne warunki funkcjonowania w życiu społecznym, rozwija się kultura prefiguratywna, czyli taka, w której młodsze pokolenie przekazuje wiedzę, normy i wartości pokoleniom starszym¹⁸. „(...) Jedynie opierając się na młodych, starsze pokolenie może uzyskać dostęp do nowej wiedzy doświadczalnej, bez której nie sposób układać żadnych sensownych planów (...)”¹⁹.

Co dzieje się wówczas z autorytetem opartym na tradycji i doświadczeniu? Czy proces socjalizacji odwrotnej wpływa na jego znaczenie? By móc odpowiedzieć na powyższe pytania, należałoby najpierw zastanowić się na czym polega autorytet tradycjonalistyczny i jak można rozumieć to pojęcie.

Autorytet tradycjonalistyczny w procesie socjalizacji odwrotnej

Pojęcie „autorytet” według *Słownika współczesnego języka polskiego* to zarówno „(...) człowiek budzący zaufanie, będący ekspertem w jakiejś dziedzinie albo wyrocznią w sprawach moralnych, cieszący się poważaniem i mający wpływ na zachowania i myślenie innych ludzi”, jak i „(...) instytucja, pismo itp., które mają wpływ na opinię społeczną, cieszą się popularnością i poważaniem, gdyż reprezentują wartości lub treści akceptowane i uznawane za własne przez jakąś grupę ludzi”²⁰. Autorytet to także „(...) moc wpływania na opinie i zachowanie innych ludzi, uznanie, poważanie u ludzi, powszechny szacunek (...)”²¹. *Nowy Słownik Pedagogiczny* termin „autorytet” (łac. *auctoritas* – powaga, znaczenie), definiuje jako „(...) wpływ osoby lub organizacji cieszącej się ogólnym uznaniem na określoną sferę życia społecznego”²².

Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Talcotta Parsonsa „(...) autorytet jest instytucjonalnie uznanym prawem wpływania na działanie innych osób, bez względu na ich osobisty stosunek do tego wpływu. Wywiera go osoba sprawująca urząd lub zajmująca inny społecznie określony status, np. rodzice, lekarz, prorok”²³.

Autorytet we współczesnym świecie określaną jest zazwyczaj jako relacja pomiędzy dwoma stronami, w ramach której jedna z nich przyjmuje rolę społeczną polegającą na wskazaniu tej drugiej kierunku postępowania. Mieczysław Łobocki wskazuje, że autorytet jest relacją trójczłonową

17 S. Papert, *The connected family: bridging the generation gap*, Longstreet Press, Atlanta, GA 1996, s. 27.

18 M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000, s. 110.

19 Ibidem, s. 129–130.

20 B. Dunaj, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996, s. 32.

21 Ibidem.

22 W. Okoń, op.cit., s. 37.

23 T. Parsons; A. Bentkowska, *Szkice z teorii socjologicznej* [w:] T. Parsons. *Teoria uwarstwienia społecznego w ujęciu analitycznym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972, s. 84.

między podmiotem, przedmiotem i dziedziną autorytetu. Podmiot jest ucieleśnieniem osoby, która jest nośnikiem autorytetu. Przedmiotem jest osoba lub grupa, dla której podmiot jest autorytetem. Dziedziną autorytetu jest natomiast charakterystyczny dla podmiotu autorytetu zakres kompetencji²⁴.

Socjologowie uważają, że autorytet jest ściśle związany z władzą²⁵. Max Weber zgodnie z tym założeniem autorytetem („panowaniem”) nazywa „(...) szansę posłuszeństwa pewnej grupy ludzi wobec określonych (lub wszystkich) rozkazów. A zatem nie każdą szansę sprawowania ‘władzy’ nad ludźmi czy wywierania na nich ‘wpływu’. Panowanie (‘autorytet’) w przyjętym tu sensie, może wynikać w konkretnym przypadku z najrozmaitszych motywów podporządkowania: poczynając od tępego przyzwyczajenia aż do czysto celoworacjonalnych względów”²⁶. Analizując definicję zaproponowaną przez Webera można zauważyć, że podstawowymi elementami, które określają relację panowania, są czynniki które decydują o podporządkowaniu się autorytetom. Zwolennicy danego autorytetu są zdaniem autora kluczowymi składnikami analizy pojęcia, ponieważ to dane jednostki ostatecznie decydują o tym, czy chcą uznawać przewagę nad nimi jednej konkretnej osoby, czy nie. M. Weber wyróżnia trzy źródła autorytetu:

- autorytet charyzmatyczny, w ramach którego pojawia się „(...) władza sprawowana nad ludźmi, której (ci zdominowani) poddają się z racji swej wiary we właściwości tej określonej osoby”²⁷;

- autorytet tradycjonalistyczny, czyli „(...) relacja w obrębie sprawowania władzy, która polega na odnoszeniu się z pietyzmem do tego, co zawsze trwało (rzeczywiście, rzekomo lub pozornie)”²⁸;

- autorytet racjonalno-prawny, czyli „(...) obowiązek wynikający z pełnionego urzędu, który razem z odpowiadającym mu prawem do wykonywania władzy (‘kompetencja’) został trwale określony przez racjonalnie ustanowione normy (ustawy, rozporządzenia, regulaminy) i to w ten sposób, że prawowitość władzy staje się legalnością reguły”²⁹.

W przypadku autorytetu charyzmatycznego możemy mówić o pewnych właściwościach osoby, które wywołują skłonność do podporządkowania. W przypadku autorytetu tradycjonalistycznego taki związek już nie występuje, ponieważ tutaj to tradycja określa relację wyższości i uległości. Trzeci rodzaj autorytetu także opiera się na obowiązku wynikającym ze sformalizowanych reguł.

Jak zatem proces socjalizacji odwrotnej wpływa na mechanizmy społeczne odpowiedzialne za powstawanie lub dewaluację autorytetu tradycjonalistycznego? Przyglądając się rodzajom autorytetów wyróżnionych przez Webera i czynnikom determinującym ukonstytuowanie się ich, kwestie wpływu socjalizacji odwrotnej chciałbym odnieść przede wszystkim, zgodnie z celem moich rozważań, do au-

24 M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Oficyna Wydawnicza Implus, Kraków 2002, s. 107.

25 Z. Chlewiński; S. Majdański, *Autorytet* [w:] F. Gryglewicz; R. Łukaszyk; Z. Sułowski. *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1989, s. 1161.

26 M. Weber; D. Lachowska, *Gospodarka i społeczeństwo: zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002, s. 158.

27 M. Weber; M. Holona; A. Kopański, *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004, s. 92.

28 Ibidem.

29 Ibidem, s. 95.

torytetu tradycjonalistycznego.

W społeczeństwie, które ulega szybkim przemianom, starsze pokolenie ma ograniczone zdolności adaptacyjne, co związane jest z wiedzą i doświadczeniem z przeszłości. Młode osoby w kulturze prefiguratywnej koncentrują się przede wszystkim na teraźniejszości i przyszłości, są mniej związane z przeszłością, a tym samym z tradycyjnymi i wartościami. W związku z tym, młodzi ludzie mają często różne od starszych pokoleń punkty widzenia, ze względu na ich odmienne układy odniesienia. Społeczeństwo kultury prefiguratywnej może pójść własną drogą, wyznając wartości nabyte, zamiast kierować się światopoglądem starszych osób. Może to spowodować znaczne odwrócenie hierarchii w procesie nabywania wiedzy – młode osoby mogą mieć większe kompetencje od osób starszych i mogą stać się źródłem wiedzy i umiejętności w procesie socjalizacji.

Odwrócenie mechanizmów socjalizacyjnych sprawia, że tradycja zanika, co z kolei prowadzi do tego, że kreowanie kolejnych autorytetów staje się niemożliwe. Obecnie osoby młodsze uczą starszych, młodsze pokolenie, które lepiej radzi sobie z ciągłymi zmianami, dyktuje starszemu pokoleniu określony system norm, wartości czy wzorów kulturowych³⁰. M. Mead zauważa, że „(...) nie ma dziś nigdzie na świecie takiego pokolenia starszych, które wie to, co wiedzą ich dzieci, bez względu na to, jak odizolowane i proste może być to społeczeństwo, w którym żyją. W przeszłości zawsze można było znaleźć ludzi, którzy wiedzieli więcej niż jakiegokolwiek dziecko, gdyż zebrali oni już doświadczenia wyniesione z wzrastania w pewnym systemie kultury. Dziś takich dorosłych nie ma”³¹.

Jak zauważa Maciej Kokociński, spadek tradycyjnego autorytetu jest skutkiem braku możliwości wyjaśnienia przez starsze pokolenie (rodziców, nauczycieli) reguł funkcjonowania świata³². Naukowcy zajmujący się obszarem kultury prefiguratywnej zauważają, że młode osoby czują się bardziej komfortowo, są bardziej kompetentne i wykształcone niż starsze pokolenie w zakresie wszelkich innowacji informatycznych³³, mogą zatem wnieść nową kulturę technologiczną do tradycyjnego krajobrazu rodzinnego. Seymour Papert zauważa także, że ta zależność nie występuje we wszystkich środowiskach rodzinnych, ponieważ niektórzy rodzice mogą czuć się obco i być niezadowoleni, że młode osoby uczą ich czegoś, czego pomimo swojego wieku nie nauczyli się wcześniej³⁴. Korelacje, o których mowa, dotyczą przede wszystkim nabywania umiejętności i kompetencji w zakresie technologii informatycznych – w tym obszarze bowiem zostały przeprowadzone badania i takie można było wyciągnąć z nich wnioski. Myślę jednak, że wiedza z zakresu szeroko pojętej masowej cyfryzacji rzeczywistości społecznej implikuje również nowe normy, wartości i reguły postępowania, które są dostępne i można je zaobserwować w wirtualnym świecie. Tradycyjny światopogląd starszego pokolenia, w związku z pojawieniem się mass mediów, może być dla młodego pokolenia mało atrakcyjny lub „ubogi”, w przeciwieństwie do proponowanego przez świat kon-

30 M. Mead, op.cit., s. 110.

31 Ibidem, s. 110.

32 M. Kokociński, *Rola grupy rówieśniczej w procesie socjalizacji młodzieży*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2011, s. 87.

33 D. Tapscott, *Growing up digital: the rise of the net generation*, McGraw-Hill, New York 1998, s. 12.

34 S. Papert, op.cit., s. 29.

sumpcji. Innowacje w wielu obszarach życia społecznego, dostępne dla młodych ludzi poprzez szeroko pojętą technologię, mogą stać się wyznacznikiem tworzenia się ich tożsamości i światopoglądu. Wiedza i umiejętności starszych ludzi mogą okazać się niewystarczające do efektywnego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie.

Globalizacja i konsumpcjonizm, a co za tym idzie socjalizacja odwrotna sprawiają, że „(...) w wielu regionach życia społecznego późnej nowoczesności, w tym w sferze tożsamości, zabrakło niepodważalnych autorytetów. Znacznie więcej niż w kulturach przednowoczesnych jest za to źródeł pretendujących do rangi autorytetu”³⁵. Skoro młodsze pokolenie staje się tzw. „agendą socjalizacji”, nośnikiem wiedzy i umiejętności, często przewyższających osoby starsze, autorytet ojca, matki czy nauczyciela ulega niejednokrotnie dewaluacji. Na podium wznosi się na przykład autorytet grupy czy kręgu rówieśniczego³⁶. Załamany zostaje autorytet tradycjonalistyczny, wartości przekazywane przez osoby starsze nie są wyznacznikiem zachowania i kształtowania tożsamości młodych ludzi.

Podsumowanie

W ramach procesu socjalizacji to starszy uczy młodszego, rodzic socjalizuje dziecko, dziecko uczy się od rodziców, starsze pokolenie ma wpływ na kształtowanie młodszych jednostek społecznych. Role te jednak mogą się odwrócić i wówczas starszy może ulec presji socjalizującej ze strony młodego pokolenia. We współczesnym świecie, w którym obecna jest kultura konsumpcyjna, a procesy globalizacyjne wdzierają się do każdego obszaru życia społecznego, można zauważyć, że socjalizacja odwrotna staje się coraz częściej naturalnym procesem obecnym w funkcjonowaniu jednostek. Starsze pokolenie, niejednokrotnie z powodu braku wiedzy czy kompetencji, nie potrafi sprawnie poruszać się we współczesnym świecie. W ramach socjalizacji odwrotnej czerpie pewne reguły postępowania od młodszego pokolenia i przystosowuje się do nich. W związku z tym, że młodsze pokolenie staje się wówczas źródłem wiedzy, tradycja i doświadczenie mogą przestać mieć znaczącą rolę w życiu młodego człowieka. Skoro tradycja i doświadczenie nie zaspokajają w oczach młodego człowieka potrzeb współczesnego świata, nie potrafią wytłumaczyć wszystkich obowiązujących w społeczeństwie norm, czasami są sprzeczne z postępek i techniką, nieadekwatne do rzeczywistości społecznej, autorytet tradycjonalistyczny przestaje być wzorem i punktem wyjścia do tworzenia się światopoglądu młodego człowieka. Autorytet oparty na tradycji zaczyna się dewaluować. Doświadczenie i „mądrość życiowa” przestają mieć znaczenie, ulegają deprecjacji, zanikają. Na główny front wyłaniają się elastyczność, otwartość na innowacje i ciągła pogoń za zmianą. Tradycyjne wartości zaczynają być traktowane jak frazes, a osoby kierujące się tradycjonalizmem, reprezentujące grupę „bardziej doświadczoną życiowo” przestają być autorytetem. Autorytetem staje się „nowość”.

Konkludując można stwierdzić, że proces socjalizacji odwrotnej ma znaczący wpływ na pojęcie autorytetu tradycjonalistycznego. Młodsze pokolenie, które staje się nadawcą wartości i norm, przyczynia się do dewaluacji au-

torytetu opartego na tradycji. Innowacja wygrywa z konserwatyzmem, zatem autorytet, który jest na nim oparty, zaczyna tracić na wartości.

Bibliografia

- Chlewiński, Z.; Majdański, S., *Autorytet* [w:] F. Gryglewicz; R. Łukaszuk; Z. Sułowski. *Encyklopedia Katolicka, t. 1*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1989.
- Dunaj, B., *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996.
- Durkheim, É., *Zasady metody socjologicznej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1968.
- Giddens, A.; Szulżycka, A., *Nowoczesność i tożsamość: „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2001.
- Kłoskowska, A., *Społeczne ramy kultury: monografia socjologiczna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.
- Kokociński, M., *Rola grupy rówieśniczej w procesie socjalizacji młodzieży*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu, Poznań 2011.
- Kowalik, S., *Szkic o koncepcjach socjalizacji* [w:] J. Brzeziński; L. Witkowski. *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1994.
- Łobocki, M., *Wychowanie moralne w zarysie*, Oficyna Wydawnicza Implus, Kraków 2002.
- Mead, M., *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzykoleniowego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2000.
- Okoń, W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1998.
- Papert, S., *The connected family: bridging the generation gap*, Longstreet Press, Atlanta, GA 1996.
- Parsons, T.; Bentkowska, A., *Szkie z teorii socjologicznej* [w:] T. Parsons. *Teoria uwarstwienia społecznego w ujęciu analitycznym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.
- Przeclawski, K., *Miasto i wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1968.
- Szacka, B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
- Szczepański, J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1970.
- Sztompka, P., *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.
- Tapscott, D., *Growing up digital: the rise of the net generation*, McGraw-Hill, New York 1998.
- Tillmann, K. J., *Teorie socjalizacji*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1996.
- Weber, M.; Holona, M.; Kopacki, A., *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004.
- Weber, M.; Lachowska, D., *Gospodarka i społeczeństwo: zarys socjologii rozumiejącej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.

35 A. Giddens; A. Szulżycka, *Nowoczesność i tożsamość: „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2001, s. 265.

36 K. Przeclawski, *Miasto i wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1968, s. 41.